

В. Ф. ТКАЧ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ТЕРОРИЗМ І РЕЛІГІЙНИЙ ЕКСТРЕМІЗМ ЯК ФОРМА ІСЛАМСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ (на прикладі Центральної Азії)

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2(18), с. 237–240

Розглядаються політичні процеси, що відбуваються у регіоні Центральної Азії. Особлива увага приділяється ісламському радикалізму як характерному явищу в сучасній інтеграційній політиці арабських країн.

На сучасному етапі глобалізації у різних регіонах світу посилюються інтеграційні процеси. Вони також торкаються мусульманських країн, а інтеграційні процеси в них сприяють формуванню єдиного ісламського інформаційного поля. Аналіз цих процесів дає можливість прослідкувати тенденцію зростання взаємозалежності країн Близького і Середнього Сходу та Центральної Азії, в тому числі у сфері національної безпеки.

З геополітичної точки зору, регіон Центральної Азії (ЦАР) є стратегічно важливим, оскільки тут перетинаються інтереси як держав глобального (Росія, Китай і США), так і регіонального (Пакистан, Індія, Іран) значення, а також міжнародних організацій (ООН, НАТО, ОБСЄ та ін.). ЦАР — єдиний регіон у світі, де функціонують одночасно чотири основні світові релігії — християнство, іслам, конфуціанство і буддизм. Найбільш впливовим тут є іслам. Він на сьогодні розглядається як реальний чинник впливу не тільки у внутрішній і зовнішній політиці власне мусульманських країн, а й у стратегії великих світових держав відносно цілої низки немусульманських країн, де мусульманські громади складають значну частку населення цих країн.

Ісламська політична ідеологія, що вийшла за національні і регіональні межі, безумовно, на даний момент пройшла певний шлях свого становлення і розвитку. Водночас те, що ми можемо сьогодні спостерігати в пострадянських республіках Центральної Азії, є не тільки результатом внутрішньоісламського розвитку, який відбувається в умовах авторитарних режимів, а й результатом

досить потужного зовнішнього впливу на весь арабо-мусульманський регіон. Політичний процес, що відбувається на сучасному етапі у країнах ісламського світу, розвиток ісламської протестної ідеології, поза сумнівом, має подальше своє проектування як ідей, так і методів “боротьби” у країнах Центральної Азії.

Багато радикальних сил ставлять за мету створення на території Центральної Азії ісламської держави ФАНО (абревіатура походить з назв регіонів, прилеглих до найбільших міст Ферганської долини — Фергана, Андижан, Намаган, Ош), з ядром у Ферганській долині, яке, за задумом, мало б стати частиною Всесвітнього Ісламського Халіфату.

На сьогодні час в регіоні Центральної Азії зафіксована діяльність окремих екстремістських організацій — “Руху Східного Туркестану”, “Ісламського руху Узбекистану”, “Хизб-ут-Тахрір”, “Організації священної війни Центральної Азії”, “Акромії” та ін. Всі ці сили об’єднують єдина ідеологічна база і релігійний окрас, політичні цілі і завдання, що пов’язані насамперед зі зміною існуючих конституційних ладів і побудови “Халіфату”. Паразитуючи на ісламі, спотворюючи його зміст і використовуючи окремі постулати релігії у власних цілях, екстремістські і терористичні організації проводять підривну діяльність у регіоні.

Останнім часом характер діяльності екстремістських і терористичних організацій стає все більш радикальним, набуває рис “інформаційної війни”, з проявами масштабності поширення пропаганди радикальних ідей, повалення конститу-

ційного ладу, релігійної нетерпимості і ворожнечі. Надрукована у підпільних друкарнях і завезена з-за кордону література екстремістського змісту стає доступною практичній більшості громадян, віруючій категорії населення, особливо молоді.

Результати огляду нечисленних доступних джерел дають змогу виокремити два підходи до аналізу і розуміння природи тероризму і релігійного екстремізму в ЦАР. З одного боку, за інформацією спецслужб центрально-азійських держав, у всіх країнах регіону фіксується підвищений рівень активності релігійних екстремістських організацій, а також тенденція до формування єдиного ісламського протестного процесу і виникнення умов, котрі роблять зручним центрально-азійський регіон для розвитку протестного ісламу. З іншого боку, існує думка, що правляча еліта під приводом ведення боротьби з тероризмом розправляється з внутрішньою опозицією.

Представники органів національної безпеки Казахстану відзначають, що у 2005–2006 рр. в республіці спостерігалось зростання активності релігійних екстремістських організацій та організацій, створених для здійснення злочинів терористичного характеру. Так, у лютому 2005 р. в м. Актау співробітниками УВС Мангістауської області затриманий член ваххабітського об'єднання “Чистий іслам”, у якого були вилучені зброя, наркотики і пропагандистська література. Впродовж 2005 р. тільки органами МВС Казахстану було затримано 246 громадян, з них 155 осіб за розповсюдження і зберігання екстремістської літератури. Було вилучено понад 56 тис. листівок, 6410 брошур, 2165 книг і 245 журналів релігійно-екстремістського змісту. За цими фактами порушено 39 кримінальних справ за статтями 164 (збудження соціальної, національної, родової, расової або релігійної ворожнечі) і 337 (створення або участь в діяльності незаконних громадських об'єднань) Кримінального кодексу Республіки Казахстан.

У квітні 2006 р. органами КНБ спільно із спецслужбами деяких зарубіжних держав була здійснена операція з припинення діяльності організованої екстремістської групи у складі 10 осіб. Ця група була створена для здійснення злочинів терористичного характеру, вона пов'язана з діяльністю міжнародної терористичної організації Ісламська партія Туркестану і діяла на території Казахстану із середини 2005 р. Всі затримані були громадянами Казахстану. Деякі з них пройшли підготовку в таборах бойовиків у Пакистані.

У липні 2006 р. співробітники управління з боротьби з екстремізмом, сепаратизмом і те-

роризмом ДВД Актюбінської області затримали за підозрою у причетності до угруповання “Таблігі джамаат” 7 осіб. Ще 13 послідовників цієї організації були затримані співробітниками ДКНБ Мангістауської області у вересні того ж року. Здебільшого всі затримані займалися місіонерською діяльністю, пов'язаною з поширенням основних ідей “Таблігі джамаат”.

У грудні 2006 р. в м. Степногорськ Акмолінської області органами КНБ було ліквідоване угруповання “Степногорський джамаат” з 10 осіб. У затриманих були вилучені вогнепальна зброя, боеприпаси, саморобні вибухові пристрої, друкарська продукція екстремістського характеру. Основними цілями цієї групи було здійснення підриву адміністративних будівель міста, а також здійснення нападів на інкасаторів для захоплення фінансових ресурсів.

В аналітичній доповіді Центру антитерористичних програм було зазначено про появу в 2005–2006 рр. посиленого інтересу до Республіки Казахстан з боку релігійної екстремістської організації “Хизб-ут-Тахрір” і про тенденцію зростання рівня популярності цієї організації та її ідей серед жителів країни. Впродовж 2005–2006 рр. Комітетом національної безпеки та інших правоохоронних органів Республіки Казахстан були здійснені операції щодо припинення діяльності мережі осередків “Хизб-ут-Тахрір” у різних регіонах республіки. Так, у лютому 2005 р. ГУВД м. Алмати оголосила про ліквідацію друкарні “Хизб-ут-Тахрір”, що розташовувалася в одній з міських квартир. У ході цієї операції було конфісковано понад 12 тис. листівок. У липні того ж року в Павлодарі органами внутрішніх справ були затримані троє молодих людей, у яких вилучено 803 листівки “Хизб-ут-Тахрір”. Загалом у ході обшуків було вилучено понад 25 тис. листівок, близько 700 примірників релігійно-екстремістської літератури, а також комп'ютерів і сучасного друкарського устаткування.

Суспільно-політичний розвиток Киргизстану в 2005–2006 рр. проходив у складних і неоднозначних умовах. Воднораз питання протидії тероризму та екстремізму були актуальними як для колишньої, так і нової влади. У 2005 р. ще з боку представників колишньої влади спостерігалися вияви стурбованості наростанням активності різних екстремістських рухів. Колишній прем'єр-міністр республіки Микола Танаєв пов'язував цю загрозу з діяльністю таких організацій, як “Хизб-ут-Тахрір”, Ісламський рух Туркестану, а також нещодавно створені “Аль-Джамі” і “Аль-Нури”.

У лютому 2005 р. киргизькі спецслужби висловили свої побоювання з приводу намірів активістів “Хизб-ут-Тахрір” організувати в республіці масові мітинги антиамериканської та антиконституційної спрямованості. За їх даними, на той час у країні діяло приблизно 3 тис. активістів цієї організації. За оцінками ж експертів, чисельність “хизбуттахрірівців” у Киргизстані в 2006 р. складала не менше 5000 осіб. На сьогодні, за словами директора Державного агентства у справах релігій при уряді Республіки Киргизстан Т. Калматова, чисельність прихильників “Хизб-ут-Тахрір” зросла у Киргизстані до 10 тис., причому з них дві тисячі жінок.

За інформацією начальника Управління з протидії екстремізму і нелегальній міграції МВС Киргизстану О. Гуронова, з січня на початок вересня 2006 р. в республіці зареєстровано 130 фактів вияву релігійного екстремізму, тоді як у 2005 р. було 73 аналогічних випадки. Ці факти свідчать про збільшення рівня релігійного екстремізму в Киргизстані у 2005–2006 рр. майже в 2 рази. Найбільш різко посилюється релігійний екстремізм в Ошській (32 проти 9 у 2005 р.), Джалалабадській (34 проти 32) і Баткенській (8 проти 5) областях. У розглядуваний період також було затримано 127 осіб, вилучено понад 4 тис. примірників релігійно-екстремістської літератури і велику кількість бойових засобів.

Не менш активно діяла організація “Хизб-ут-Тахрір” у цей період в Таджикистані. За 2005 р. правоохоронні органи заарештували 99 активістів цієї організації, у тому числі 16 жінок. Близько 40 членів були засуджені до позбавлення волі строком до 12 років. Упродовж 2006 р. за підозрою у членстві в “Хизб-ут-Тахрір” було затримано 56 осіб. Найбільше затриманих (40 осіб) зареєстровано у Согдійській області. У ході обшуку у цих людей було вилучено 15097 листівок, 404 книги і журнали, 98 брошур релігійного характеру, 54 комп’ютерних диска.

Окрім цього, у жовтні 2006 р. в Согдійській області було затримано 6 членів забороненої релігійної екстремістської організації “Байат”. На території Ісфарінського району було виявлено два підземні бункери, де члени “Байат” проходили військовий вишкіл. На сьогодні понад 20 активістів “Байат” разом з його керівником А. Каюмовим перебувають у розшуку.

За оцінками експертів, в Узбекистані якихось серйозних виявів тероризму та екстремізму в 2005–2006 рр., за винятком трагічних подій, що відбулися у травні 2005 р. в місті Андижан, та їх

наслідків, не спостерігалось. Офіційними колами ці події характеризуються як озброєний заколот, що є наслідком змови міжнародних екстремістських організацій з метою насильницького повалення існуючого в Узбекистані конституційного ладу і встановлення тут так званого Халіфату. Серед його організаторів представники узбецької влади називають Ісламський рух Туркестану, “Хизб-ут-Тахрір” і “Акромію”, яка розглядається як один з місцевих підрозділів “Хизб-ут-Тахрір”.

За повідомленнями правоохоронних органів Узбекистану, в ході проведеного розслідування було виявлено, що на території республіки, а також сусіднього Киргизстану з числа релігійних екстремістів було сформовано близько 20 мобільних груп бойовиків чисельністю від 5 до 20 осіб. Ці групи поділялися на шість основних ланок, кожній з яких розподілялися об’єкти нападів.

Згідно з офіційною статистикою, в ході андижанських подій загинуло 187 осіб, зокрема 60 мирних громадян і 31 співробітник правоохоронних органів. За заявою МВС Узбекистану, в ході придушення заколоту було вбито 94 терористи, 76 одержали поранення. В ході судових процесів, що відбулися у 2005–2006 рр., 78 учасників андижанських подій були визнані винними в тероризмі, здійсненні умисних вбивств і посяганні на конституційний лад та засуджені до позбавлення волі терміном від 12 до 20 років.

За інформацією спецслужб центрально-азійських держав, деякі з екстремістських організацій намагалися використати загострення внутрішньополітичної ситуації (“березнева революція” в Киргизстані у 2005 р., андижанські події в Узбекистані у травні 2005 р., вбивство опозиційного лідера Алтинбека Сарсенбайули в лютому 2006 р. в Казахстані) у власних інтересах.

Проте існує альтернативна думка щодо зростання рівня активності релігійних екстремістських організацій. Так, наприклад, безпосередні учасники і спостерігачі, а також узбецькі і зарубіжні правозахисники, журналісти і експерти дають іншу версію андижанських подій. На їхню думку, це був вимушений опір народу у відповідь на незаконне засудження 23 андижанських підприємців. Керівництво “Хизб-ут-Тахрір”, штаб-квартира якої знаходиться в Лондоні, поширило заяву про непричетність організації до андижанських подій. Вони також вважають, що андижанські події є свідомо спровокованими узбецькими спецслужбами в цілях посилення репресій стосовно інакомислячих громадян.

На думку політолога Р. Жангожі, помилково зорієнтована увага до проблеми міжнародного тероризму після подій 11 вересня 2001 р. в зовнішній політиці країн ЦАР дає можливість правлячим елітам використовувати антитерористичну риторичку при жорстких репресивних діях проти внутрішньої опозиції.

В аналітичній доповіді Центру антитерористичних програм зазначалося, що центрально-азійські уряди досить часто вдавалися до вживання нових заходів антиекстремістського характеру, що здебільшого звужували цивільні права.

Водночас відзначимо тривожну тенденцію до поступового зрощення згаданих вище екстремістських організацій. У цьому разі не виключено, що певна частина “хизбуттахрірівців” може під впливом тих же бойовиків Ісламського руху Узбекистану (Ісламського руху Туркестану) радикалізувати свою діяльність аж до використання в ній насильницьких методів, включаючи здійснення терактів.

Таким чином, події останніх років в Центральній Азії підтверджують, якою могутньою в політичному плані силою є політичний рух під гаслами ісламу, що певною мірою додає легітимності дій її членів перед своїми суспільствами. Незважаючи на те, що ісламські рухи мають релігійне забарвлення, за своєю сутністю це також суспільно-політичне явище протесту проти існуючої в мусульманських країнах політичної консервативності, корупції, методів і форм правління.

Тоді як у світі відбувається інтенсифікація політичних, економічних, соціальних, духовних і культурних зв'язків, що впливають на систему

міжнародних відносин, іслам як одна із систем, в якому закладений і вселенський заклик, шляхом глобалізації цих процесів може трансформуватися в модернізований проект, щоб таким чином ісламізувати сучасність.

У цьому напрямі ісламський процес у світі, безперечно, набиратиме нові оберти, трансформуючись у новий чинник впливу на міжнародну, регіональну політику, а також на внутрішню і зовнішню політику “мусульманських” держав, зокрема країн Близького, Середнього Сходу та Центральної Азії.

Література

1. Жангожа Р. Н. Трансформація ідентичності нових незалежних держав Центральної Азії в системі сучасних міжнародних відносин: Автореф. ... д-ра політ. наук. — К.: Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАН України, 2007. — 40 с.
2. Калматов Т. Численность адептов “Хизбута” в Киргизии за 5 лет выросла в 10 раз. — <http://www.antiterror.kz>
3. Общие тенденции исламского политического процесса в мире. — <http://www.easttime.ru/section>
4. Сборник Международных документов по предотвращению и пресечению терроризма. Сектор по предупреждению терроризма. — Организация Объединенных Наций, 2007. — 280 с.
5. Специфика проявлений терроризма и экстремизма в Центральной Азии: основные тенденции и итоги 2005–2006 гг.: Аналит. докл. — М.: Центр антитеррористических программ, 2007. — 38 с.
6. Терроризм в Центральной Азии. — <http://www.antiterror.ru>

Процеси глобалізації, що відбуваються сьогодні, можуть сприяти модернізації ісламського проекту та його становленню як істотного фактора впливу на світову політику.

Происходящие сегодня процессы глобализации могут способствовать модернизации исламского проекта и его становлению как существенного фактора влияния на мировую политику.

Modern processes of globalization can promote modernization of the Islamic project and its becoming as essential factor of influence on world politics.

Надійшла 27 лютого 2008 р.